

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ZURAWIA 4 skr. pt. 23

00-953 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-70

tel. Podległy 21-34-34

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-50-40

tel. 41-43-30

BD/125/23/89

NASTROJE SPOŁECZNE W POŁOWIE MAJA

Komunikat z badań

Warszawa, maj 1989 r.

W poprzednich miesiącach sygnalizowaliśmy¹, że społeczeństwo polskie niepokoił stan gospodarki i warunki życia. Nieco lepiej oceniano sytuację polityczną kraju. Na dwa tygodnie przed wyborami zrealizowano sondaż², którego wyniki przedstawiamy na tle dynamiki opinii o najważniejszych dla kraju sprawach i wydarzeniach w okresie styczeń - kwiecień br.

Uzyskane dane wskazują, że w porównaniu z kwietniem narasta pesymizm w postrzeganiu przyszłości kraju i społeczeństwa (tab. 1-3): liczba przewidujących pogarszanie się i tak już trudnych warunków życia wzrosła w ciągu miesiąca o 10% (do 47%), sytuacji gospodarczej o 7% (do 30%), i sytuacji politycznej o 6% (do 12%).

Nadal społeczeństwo najczęściej odczuwa niepokój. Zmniejszyła się o 5% grupa przekonanych o tym, że spokój i brak napięcia towarzyszą nam na co dzień (tab. 4). Jednocześnie odnotowano symptomy pewnej normalizacji sytuacji politycznej - dalszy wzrost odsetka deklarujących udział w wyborach o 6% (do 84%; tab. 5) oraz charakteryzujących nastroje najbliższego otoczenia w kategoriach odprężenia i zadowolenia o 10% (do 15%, tab. 6). Nie zmieniają się zasadniczo oceny podstawowych instytucji władzy, organizacji politycznych i czołowych osobistości życia publicznego kraju, a także ugrupowań opozycyjnych (tab. 7 i 8).

Porównując nastroje w okresie styczeń - maj '89 można powiedzieć, że po chwilowej ich poprawie tuż po zakończeniu obrad "okrągłego stołu" obecnie pogorszyły się i osiągnęły stan z początku roku.

Wzrost pesymizmu w rokowaniach rozwoju sytuacji gospodarczej i warunków życia społeczeństwa nie pociągnęły za sobą spadku notowań rządu (tab. 9) oraz jego premiera (tab. 10). Oceny M. Rakowskiego wykazują znaczną stabilność w czasie - od początku stycznia kształtują się na tym samym poziomie. Jego działalność aprobuje ponad 67% respondentów, sympatią darzy go 47%, a zaufaniem - 39,5%

¹ "Nastroje społeczne w styczniu '89". CBOS. Luty 1989 r.; "Nastroje społeczne na przełomie lutego i marca '89". CBOS. Marzec 1989 r.; "Nastroje społeczne w kwietniu '89". CBOS. Kwiecień 1989 r.

² Badanie zrealizowano w dniach 16-17 maja '89 na 1495-osobowej, reprezentatywnej próbie dorosłej ludności Polski.

Niezmiennie jest też przekonanie badanych o trafności wyboru M. Rakowskiego na stanowisko premiera. Tak jak pięć miesięcy temu połowa ankietowanych uważa, że było to właściwe posunięcie.

Oceniając działalność kilkunastu instytucji i organizacji respondentów zdecydowanie częściej akceptowali działalność Kościoła (81,2%) i "Solidarności" (70,8%) niż rządu (58,5%), Sejmu (58,9%) i Rady Państwa (56,1). Więcej pozytywnych not uzyskał także Rzecznik Praw Obywatelskich (68%), wojsko (66,4%) i telewizja (63,1%). Gorzej oceniano działalność SD (49,5%), MO (48,5%), ZSL (46,8%) oraz związków zawodowych (41,9%; liczba ich zwolenników w porównaniu z początkiem roku radykalnie zmalała), najgorzej zaś PZPR - jej poczynania, podobnie jak przeciwników ustroju są najczęściej uznawane za niezgodne z interesami społeczeństwa (53,4 i 50,3% badanych).

Po raz pierwszy ocenie badanych poddaliśmy ugrupowanie "Solidarności Walczącej". Jej działalność jest wprawdzie częściej akceptowana (21,2%) niż przeciwników ustroju (14,9%), ale zdecydowanie rzadziej niż NSZZ "Solidarność". Wydaje się więc, że nie ma w społeczeństwie przyzwolenia na działalność zmierzającą do konfrontacji z władzą, obalenia ustroju. "Solidarność" w przekonaniu respondentów powinna zarówno z nią jak najszerszej współpracować - 41,1%, jak i być w opozycji do niej (skłonna jednak w koniecznych przypadkach do ustępstw) - 40,7%. Co dziesiąty badany jest zwolennikiem nieustępliwej walki z władzą.

Utrzymywanie się na bezpiecznym poziomie akceptacji podstawowych instytucji władzy, może mieć swoje źródło w przemianach politycznych następujących w naszym kraju. Wyniki kolejnych sondaży wskazują, że im bliższy jest termin wyborów do Sejmu i Senatu, tym więcej osób deklaruje w nich uczestnictwo. Obecnie badani (26,2%) uznają wybory za jedną z najważniejszych spraw dla Polski i Polaków. Wywołują one z jednej strony niepokój, obawę o ich wynik, spokojny przebieg, z drugiej zaś powodują pewne odprężenie w społeczeństwie.

Na początku roku prawie powszechnie uważano, że Polacy najczęściej odczuwają lęk i obawę, z niepokojem patrzą w przyszłość, pogłębia się frustracja. Obecnie odsetek respondentów tak charak-

teryzujących kondycję psychiczną ludzi ze swego otoczenia zmniejszył się.

Na tym tle znamienne są reakcje badanych na pojawiające się w niektórych zakładach pracy strajki na tle płacowym. Jeszcze w marcu br. popierał je co trzeci respondent, obecnie zaś co czwarty. Tendencje te zarysowują się w sytuacji powszechnego niezadowolenia z rosnących cen, przekonania, że poziom życia społeczeństwa obniża się, a z miesięcznych dochodów można kupić mniej niż rok temu. Wydaje się, że taki stosunek do strajków jest pochodną obaw i niepokojów badanych o przerodzenie się lokalnych konfliktów w ogólnospołeczny wybuch niezadowolenia. Dla sporej grupy ankietowanych to zagrożenie jest realne - prawie połowa liczy się z możliwością wybuchu niezadowolenia społecznego w ciągu roku lub dwóch lat. Za prawie niemożliwe uznaje się natomiast obcą interwencję wojskową w Polsce (92,2%) i wprowadzenie stanu wojennego (85,8%).

x

x

x

Na podstawie uzyskanych w maju danych można wnioskować, że społeczeństwo polskie przystąpi do czerwcowych wyborów pełne niepokoju o sytuację gospodarczą kraju i warunki życia, ale także ze zmniejszonym w porównaniu z kwietniem optymizmem co do możliwości poprawy sytuacji politycznej kraju. Przejawy odprężenia można wiązać z postępującą demokratyzacją życia - legalizacją "Solidarności", umożliwieniem jej przedstawicielom kandydowania na posłów i senatorów. Choć trudno jest jeszcze dzisiaj przesądzać, jaki będzie wynik wyborów, wydaje się, że obecnie sympatie badanych są po stronie "Solidarności". Bardzo nieliczna bowiem jest grupa osób krytykująca lub nie akceptująca działalności tej organizacji. Prawie co drugi respondent zamierza głosować na co najmniej jednego kandydata strony solidarnościowej, a około 30 - 40% ankietowanych wyraża jednoznaczną aprobatę dla jej działalności przedwyborczej.

Tabela 1

w procentach

Przewidywany kierunek zmian	Respondenci według terminów badań															
	XI '87	II '88	III '88	V '88	VI '88	VII '88	VIII '88	IX '88	X '88	10-13 XI '88	24-29 XI '88	I '89	III '89	IV '89	V '89	
<u>Sytuacja gospodarcza</u>																
Poprawi się	23,0	19,6	20,0	17,7	20,1	18,8	12,5	18,5	24,6	32,7	35,2	26,7	33,0	31,6	28,5	
Pozostanie bez zmian	19,0	27,1	24,4	28,7	25,4	29,5	23,8	29,3	29,5	28,0	21,5	26,1	27,3	28,8	30,5	
Pogorszy się	45,4	44,1	41,5	40,1	39,1	37,9	46,0	31,9	30,9	18,4	26,4	29,7	24,3	23,6	31,3	
Trudno powiedzieć	11,9	11,0	14,0	13,6	14,7	13,8	17,7	20,3	15,0	20,9	16,9	17,4	15,5	15,9	9,0	
<u>Sytuacja polityczna</u>																
Poprawi się	22,0	18,5	17,7	16,5	23,1	22,9	15,7	25,6	29,8	28,4	32,2	33,5	39,3	45,4	46,0	
Pozostanie bez zmian	43,1	49,0	51,6	52,9	49,8	50,2	43,3	37,8	45,4	44,3	37,3	32,7	35,1	31,8	28,2	
Pogorszy się	19,9	16,4	16,9	16,1	12,6	12,8	20,5	14,2	11,5	9,1	12,7	13,6	9,5	5,7	11,7	
Trudno powiedzieć	14,2	16,2	13,7	14,4	14,4	14,2	20,4	22,4	13,2	18,0	17,5	20,2	16,7	17,1	14,0	
<u>Warunki materialne</u>																
Poprawią się	-	-	-	11,6	-	-	-	-	-	24,4	-	18,2	-	21,7	17,9	
Pozostaną bez zmian	-	-	-	32,2	-	-	-	-	-	30,6	-	24,7	-	24,3	25,0	
Pogorszą się	-	-	-	39,4	-	-	-	-	-	19,8	-	37,1	-	37,5	47,3	
Trudno powiedzieć	-	-	-	16,8	-	-	-	-	-	25,2	-	19,7	-	16,5	9,7	

Tabela 2

w procentach

Opinie o gospodarce	Respondenci według terminów badań					
	IV '87	VIII '87	XI '87	II '88	XI '88	V '89
Trudności gospodarcze kraju są:						
- wielkie	76,5	63,4	75,4	79,0	77,9	80,3
- średnie	22,1	33,7	23,0	19,8	21,1	18,8
- małe	1,1	2,4	1,1	1,1	0,9	0,9
Trudności gospodarcze są:						
- trwałe	49,3	44,7	44,3	59,9	42,6	41,7
- przejściowe	49,8	54,4	53,6	39,2	56,6	56,8
Rozwój gospodarczy kraju w ciągu najbliższych dwóch lat będzie:						
- szybszy niż obecnie	18,3	22,8	27,8	17,1	37,8	27,1
- taki sam	57,4	55,8	53,9	60,3	47,6	56,7
- wolniejszy niż obecnie	23,5	20,6	16,3	22,2	13,8	15,1

Tabela 3

w procentach

Opinie o warunkach życia	Respondenci według terminów badań					
	IV '87	VIII '87	XI '87	II '88	XI '88	V '89
Opinie o warunkach życia						
Poziom życia społeczeństwa:						
- wzrasta	7,8	19,5	12,5	9,4	10,6	8,4
- nie zmienia się	26,1	32,1	27,7	20,8	28,5	29,4
- obniża się	65,7	47,6	59,3	69,7	60,5	61,7
Wzrost dochodów:						
- pokrywa podwyżki cen	4,4	6,0	5,0	4,3	3,6	4,3
- nie pokrywa podwyżek cen	95,1	93,2	94,1	95,1	95,9	94,8
Z dochodów można kupić obecnie:						
- więcej niż rok temu	1,5	2,0	1,1	1,0	1,3	1,0
- tyle samo co rok temu	10,1	18,9	15,4	7,9	12,1	10,0
- mniej niż rok temu	88,1	78,6	83,1	90,9	86,5	87,8
Kłopoty z codziennymi zakupami obecnie:						
- wzrastają	34,9	29,9	56,4	41,9	61,6	65,7
- są takie, jak były	47,9	45,6	36,2	48,4	33,7	30,1
- maleją	16,4	20,4	6,7	7,5	4,2	3,6
- nie istnieją	0,6	3,7	0,5	2,1	0,6	0,4

Tabela 4

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: "Czy Pana (i) zdaniem, w społeczeństwie naszym odczuwa się obecnie spokój i odprężenie, czy też raczej niepokój i napięcie?"	Respondenci według terminów badań														
	XII '85	IV '86	VII '86	X '86	IV '87	VII '87	XI '87	II '88	III '88	V '88	10-13 XI '88	I '89	III '89	IV '89	V '89
Całkowity spokój	2,8	2,7	3,1	4,6	1,5	2,7	0,9	1,2	1,1	0,3	0,9	0,7	0,1	0,7	0,9
Raczej spokój	38,7	31,5	49,9	40,6	29,0	39,9	12,1	16,5	14,5	7,7	14,3	8,9	4,5	19,0	13,8
Pewne napięcie	40,8	47,6	38,5	39,6	51,6	38,2	59,8	56,3	58,6	62,2	60,6	60,1	56,1	59,6	59,5
Bardzo duże napięcie	5,3	8,0	4,1	4,6	11,5	4,8	22,1	16,2	16,7	18,7	11,5	19,1	37,4	13,7	14,6
Trudno powiedzieć	11,8	10,0	4,2	10,1	6,2	14,4	4,9	9,8	9,1	11,1	12,7	10,9	1,9	7,0	11,0

Tabela 5

w procentach

Odpowiedzi na pytanie o udział w tegorocznych wyborach do Sejmu	Deklaracje udziału w wyborach do Sejmu			
	I '89	III '89	IV '89	V '89
Na pewno wezmę udział	31,4	30,5	38,0	52,3
Prawdopodobnie wezmę udział	39,3	40,9	40,5	31,8
Prawdopodobnie nie wezmę udziału	17,7	19,0	12,0	8,0
Na pewno nie wezmę udziału	10,9	9,4	9,2	5,8

Tabela 6

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: "Jak ocenił(a)by Pan(i) obecne nastroje wśród ludzi, z którymi styka się Pan(i) na co dzień w zakładzie pracy, środowisku zamieszkania?"	Respondenci według terminów badań:									
	IV '86	VII '87	XI '87	II '88	V '88	VIII '88	10-13 XI '88	I '89	III '89	V '89
Ogólne odprężenie i zadowolenie, wiara, że będzie lepiej	2,3	1,7	0,9	0,7	1,9	1,1	2,1	1,5	1,1	2,8
Pewne odprężenie i zadowolenie, że jest trochę lepiej	21,2	20,6	4,1	2,3	5,7	2,6	14,4	7,1	3,9	12,3
Rezygnacja, pogodzenie się z losem	24,0	22,4	11,3	22,6	18,5	10,1	17,3	12,7	10,8	14,8
Lęk, obawa co przyniesie przyszłość, niepewność jutra	30,8	32,0	53,0	42,0	42,8	39,6	42,1	46,1	49,5	47,2
Ogólne niezadowolenie, niewiara w jakkolwiek poprawę	19,7	19,0	24,6	27,8	25,7	43,2	21,6	27,7	31,7	17,7
Określił(a)by to inaczej (jak?)	1,1	2,6	2,3	1,2	0,9	1,3	1,1	1,4	1,4	2,1
Trudno powiedzieć	0,3	0,6	1,9	3,5	4,4	0,3	4,4	3,3	1,5	2,9

Tabela 7

w procentach

Instytucje i organizacje	Ocena działalności według terminów badań									
	VII '87	XI '87	II '88	V '88	VIII '88	XI '88	I '89	III '89	IV '89	V '89
	zgodna z interesami społeczeństwa									
Rząd, Rada Ministrów	72,7	63,0	51,5	51,4	33,6	72,4	56,9	56,5	56,8	58,5
Sejm	78,0	70,7	69,2	69,9	60,7	76,7	61,5	-	-	58,9
Wojsko	77,4	75,0	68,5	66,2	66,4	74,1	65,6	-	-	66,4
PRON	52,3	46,3	38,9	36,4	31,4	40,3	30,0	-	-	28,5
PZPR	53,1	44,3	34,4	35,4	26,6	38,6	26,2	26,6	25,8	29,1
Kościół	82,0	78,8	77,1	74,1	74,9	84,0	84,6	82,1	-	81,2
Rada Państwa	76,5	64,7	59,7	61,3	45,0	71,3	54,8	-	-	56,1
Rada Konsultacyjna przy Przewodniczącym Rady Państwa	-	39,6	-	37,3	29,1	48,0	33,6	-	-	32,2
Związki zawodowe	50,6	47,3	52,2	56,6	48,6	59,9	56,8	60,1	42,7	41,9
MO i resort spraw wewnętrznych	59,5	53,0	48,8	48,1	41,0	54,3	48,8	43,6	-	48,5
Opozycja - przeciwnicy PZPR ^{a)}	18,3	16,3	21,4	21,8	26,2	37,1	45,9	-	-	-
Telewizja ^{b)}	54,0	52,2	57,6	53,5	45,5	61,9	59,8	57,4	-	63,1
"Solidarność"	-	-	-	-	-	-	-	69,9	74,4	70,8
Przeciwnicy ustroju (socjalizmu, PZPR)	-	-	-	-	-	-	-	19,9	16,1	14,9
ZSL	-	46,0	-	-	-	-	41,7	-	-	46,8
SD	-	40,0	-	-	-	-	39,6	-	-	49,5
Rzecznik Praw Obywatelskich	-	-	-	-	-	67,9	65,0	-	-	68,0
"Solidarność Walcząca"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21,2
	niezgodna z interesami społeczeństwa									
Rząd, Rada Ministrów	15,2	24,0	34,7	33,8	51,3	15,1	28,6	32,0	27,8	27,7
Sejm	10,1	16,7	18,5	18,0	22,5	14,2	24,1	-	-	25,1
Wojsko	9,2	13,8	16,3	18,6	18,1	14,8	19,1	-	-	19,2
PRON	19,9	28,4	33,8	33,6	37,7	33,4	38,6	-	-	39,4
PZPR	26,3	37,0	45,8	42,4	52,1	42,9	53,8	55,0	52,7	53,4
Kościół	8,6	13,0	12,1	12,9	13,2	8,0	8,0	9,1	-	11,5
Rada Państwa	9,4	18,2	21,1	19,8	29,6	12,8	25,6	-	-	22,6
Rada Konsultacyjna przy Przewodniczącym Rady Państwa	-	15,4	-	17,4	25,1	15,7	23,0	-	-	22,7
Związki zawodowe	25,1	30,5	27,9	24,4	29,9	23,7	25,4	22,9	36,1	35,6
MO i resort spraw wewnętrznych	22,5	31,5	33,8	32,2	38,2	29,4	34,1	36,1	-	35,2
Opozycja (przeciwnicy PZPR ^{a)}	41,4	45,0	38,7	42,3	37,5	31,8	21,2	-	-	-
Telewizja ^{b)}	25,0	34,8	27,7	29,5	34,5	23,7	25,3	25,5	-	23,7
"Solidarność"	-	-	-	-	-	-	-	13,0	7,6	10,3
Przeciwnicy ustroju (socjalizmu, PZPR)	-	-	-	-	-	-	-	48,4	44,7	50,3
ZSL	-	18,6	-	-	-	-	25,3	-	-	25,9
SD	-	19,0	-	-	-	-	24,6	-	-	21,3
Rzecznik Praw Obywatelskich	-	-	-	-	-	8,1	9,7	-	-	9,1
"Solidarność Walcząca"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	41,4

a) Do lutego '88 pytano ogólnie o opozycję, a nie opozycję rozumianą jako przeciwnicy PZPR.

b) Do lutego '88 pytania dotyczyły środków masowego przekazu (prasa, radio, telewizja).

Tabela 8 w procentach

Osobistości z życia publicznego kraju	Ocena działalności																	
	zgodna z interesami społeczeństwa							niezgodna z interesami społeczeństwa										
	XI '87	II '88	V '88	VIII '88	XI '88	I '89	III '89	IV '89	V '89	XI '87	II '88	V '88	VIII '88	XI '88	I '89	III '89	IV '89	V '89
W. Jarzuelski	73,2	67,9	64,4	52,6	67,4	51,7	51,8	48,9	53,7	15,2	18,9	20,5	31,6	20,6	32,4	29,3	31,7	30,8
M. Rakowski	-	-	-	-	69,9	65,3	67,3	63,9	67,4	-	-	-	-	12,8	19,0	20,2	20,9	20,6
L. Wałęsa	18,5	24,1	23,8	25,7	44,8	65,6	79,2	81,9	83,0	43,4	40,7	43,2	44,7	31,5	13,3	7,1	5,5	7,1
J. Glemp	82,6	86,1	82,5	81,0	88,4	85,8	85,5	-	87,6	9,3	5,4	6,6	6,8	4,7	5,7	5,2	-	5,3

Tabela 9 w procentach

Oceny rządu	Aspekty oceny											
	zgodność działalności z interesami społeczeństwa					wzbudzenie zaufania					istnienie szans wyjścia z kryzysu	
	XI '86	I '89	V '89	XI '88	I '89	V '89	XI '88	I '89	V '89	XI '88	I '89	V '89
Pozytywne	72,4	56,9	58,5	-	55,2	56,5	45,3	37,3	34,9	43,0	22,1	22,1
Negatywne	15,1	28,6	27,7	-	36,4	31,9	26,5	41,6	43,0	28,0	20,9	20,9
Trudno powiedzieć	12,4	14,4	13,8	-	8,2	11,6	28,0	20,9	22,1	28,0	20,9	20,9

Tabela 10 w procentach

Ocena osoby M. Rakowskiego	Aspekty oceny														
	zgodność działalności z interesami społeczeństwa					trafność wyboru na stanowisko premiera					wzbudzenie sympatii		zaufania		
	XI '88	I '89	V '89	XI '88	I '89	V '89	XI '88	I '89	V '89	XI '88	I '89	V '89	XI '88	I '89	V '89
Pozytywna	69,9	65,3	67,4	52,0	52,5	49,3	49,5	46,9	47,0	38,5	42,7	39,5	29,8	29,8	30,8
Negatywna	12,8	19,0	20,6	21,4	29,5	33,0	17,9	24,2	21,9	23,9	28,5	29,8	28,1	28,1	30,8
Ambivalentna	17,3	15,4	11,9	26,6	17,9	17,7	32,5	28,5	31,0	37,5	28,1	30,8	28,1	28,1	30,8